

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

(Вакулова І. В., аспірантка, старша викладачка)
Київський університет імені Б. Грінченка, м. Київ, Україна

Актуальність: Світові глобальні процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, зумовлюють зміни вітчизняної освітньої парадигми. Зокрема, на модернізацію системи вищої освіти переважно впливає інноваційний тип прогресу, який, на думку провідних українських вчених, «імперативно вимагає формування *інноваційної людини*» [4, с. 1]. Саме тому одним з найважливіших завдань вищої школи є формування випускника з інноваційним типом мислення, вмотивованого, ініціативного, здатного адаптуватися до різних умов, і, найголовніше, готового до сприймання, генерування, оцінювання інновацій та активного впровадження їх у власну педагогічну практику. Відповідно, особливої актуальності набуває питання теоретичного осмислення поняття *інноваційного потенціалу майбутніх учителів* та визначення його структури, що в подальшому сприятиме визначенню стратегічних шляхів формування відповідних організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців. А, оскільки системний підхід є одним з провідних методологічних підходів до аналізу педагогічних явищ, що забезпечує осмислення концептуальних та теоретичних засад досліджуваних феноменів, то його застосування в нашій роботі є одним із ключових. Таким чином, *метою* дослідження є визначення сутності та структури інноваційного потенціалу майбутнього учителя на основі системного підходу.

Виклад основного матеріалу: Згідно з педагогічним словником, в основі системного підходу лежить осмислення будь-яких об'єктів як систем, що дозволяє вченим розкрити цілісність досліджуваних педагогічних об'єктів, виявити в них різнотипні зв'язки та звести їх у єдину теоретичну картину; водночас, головним завданням системного підходу визначено розробку «методів дослідження і конструювання складних за організацією об'єктів як систем» [3, с. 305]. В цілому, як стверджують науковці, застосування системного підходу в наукових роботах збільшує точність вирішення проблем; сприяє отриманню якісних результатів; дозволяє здійснити синтез результатів, здобутих в окремих дисциплінах; закладає підстави для кращої редукції складності ситуації до стану досліджуваної проблеми тощо [2, с. 30]. За таких умов, впровадження системного підходу в нашому дослідженні дозволило нам визначити інтегративну сутність і чотирьохкомпонентність структури інноваційного потенціалу учителя та виявити зв'язки між його структурними елементами. Зупинимось на цьому детальніше.

Є підстави вважати, що поняття «*інноваційний потенціал особистості*» є системною характеристикою, оскільки має чітку власну структуру, утворену низкою компонентів, які представляють собою інтегративне системне явище. По-перше, саме поняття «*потенціал*» вчені розглядають як систему внутрішніх відновлюваних ресурсів особистості, що реалізується в діяльності, або як певне джерело розвитку людини, що забезпечує її успішність упродовж життя. Здебільшого науковці пов'язують зазначену дефініцію із відповідними

процесами, а саме: актуалізацією, реалізацією, розгортанням, розкриттям, відтворенням, самореалізацією, самовираженням, прагненням «вийти за межі своїх рамок» [6, с. 2].

По-друге, узагальнюючи думки вчених щодо осмислення сутності «інноваційного потенціалу особистості» можна зазначити, що ряд науковців переважно визначають назване поняття як динамічну складну систему, однак, висвітлюють її з різних позицій. Звернемо увагу на погляд вчених-психологів, які розглядають «інноваційний потенціал особистості» як систему психологічних якостей, що безпосередньо пов'язані з етапами інноваційної діяльності, як-от: дослідженням можливостей, генерацією ідей, просуванням ідей та їх практичним застосуванням [1, с 31-32]. Нам імпонує науковий погляд при якому «інноваційний потенціал особистості» визначають як систему постійно поновлюваних та зростаючих ресурсів або потенціальних можливостей, що сприяють свідомому особистісному і професійному (само-) розвитку, та на етапі реалізації зумовлюють усвідомлену *інноваційну активність*, яка включає в себе нові форми поведінки, що призводять до кращих результатів; створення, опанування та впровадження інновацій; новий оригінальний погляд на робочу рутину і нестандартні ситуації; готовність відмовлятися від стереотипних поглядів та вчитися новому; здатність до рефлексії та оцінки результатів власної інноваційної діяльності тощо. Фактично, всі вищезазначені характеристики відносяться і до педагога із розвиненим інноваційним потенціалом, адже вчені характеризують поняття «інноваційний потенціал вчителя» як певну «інтегральну характеристику якостей особистості (соціокультурних, інтелектуальних, творчих, емоційних, вольових), що забезпечують інноваційний характер педагогічної діяльності» [5, с. 57-58]. Додамо, що сутнісний зміст особистості, яка володіє інноваційним потенціалом, на думку вчених, - це суб'єкт-інноватор, людина інноваційного типу. При цьому, коли мова йде про формування та становлення інноваційної людини, особливе значення має створення інноваційного освітнього середовища, в якому відбуватиметься накопичення, актуалізація та початкова реалізація інноваційного потенціалу майбутніх педагогів, що говорить про сформовану готовність до інноваційної діяльності. До того ж, слід зважати на необхідність системного впливу на кожен з компонентів інноваційного потенціалу. Відповідно до цього, визначимо чотири складові інноваційного потенціалу вчителя, актуалізація та реалізація яких зумовлює майбутню професійну інноваційну діяльність. Отже, структурними компонентами інноваційного потенціалу є: *мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-творчий та результативно-оцінювальний*. Розглянемо кожен окремо.

-*Мотиваційно-ціннісний* компонент характеризується здатністю особистості до самовизначення через позитивне ставлення до педагогічних інновацій та власних можливостей, а також до свідомого накопичення ресурсів інноваційного спрямування задля їх подальшого ефективного використання у власній педагогічній практиці. Крім того, ця складова містить в собі прагнення до змін та генерування нового, позитивне тривале налаштування на творчу діяльність, потребу в розвитку упродовж життя, здатність займати проактивну незалежну позицію, усвідомлення взаємозв'язку між впровадженням нових ідей в практику та рівнем успішності навчальних досягнень учнів тощо.

-Когнітивно-пізнавальний компонент пов'язаний з когнітивною сферою особистості, її здатністю до всіх типів мислення, до сприймання, осмислення та прийняття нової інформації, до інтелектуальної активності. Указаний компонент зорієнтовано на єдність методологічного, загальнопедагогічного знання, зокрема, на повноту, системність, якість та глибину знань у галузі інноваційної педагогіки, що створює певне теоретичне підґрунтя для майбутньої інноваційної практики. Також дана складова включає в себе ставлення вчителя до пізнавальної діяльності в умовах частих змін, нестандартних ситуацій, викликів, різних форматів навчання тощо.

-Діяльнісно-творчий компонент забезпечує розкриття та реалізацію потенціалу під час інноваційної діяльності, гнучкість підходу до професійних завдань та вибору нових форм та методів викладання. До того ж, вказаний компонент містить в собі сукупність здібностей, властивостей, якостей особистості, сформованих умінь та навичок, які потрібні для здійснення ефективної інноваційної діяльності. По суті, даний компонент є тим каталізатором, що сприяє перетворенню потенційного в актуальне.

-Результативно-оцінювальний компонент дозволяє провезти аналіз та оцінку результатів власної інноваційної діяльності та інших з подальшими висновками, осмисленням причин успіхів та невдач, вмінням розробляти правила й принципи педагогічної інноваційної діяльності та визначати доцільність методів і форм навчання із точки зору їх адекватності цілям діяльності та загальним очікуванням. Водночас, указаний компонент включає в себе розвинене критичне мислення та готовність до саморефлексії, самооцінки, самоорганізації, самопізнання, самоаналізу із прогнозуванням результатів своїх подальших дій, а також усвідомленням себе суб'єктом інноваційного процесу.

Підсумовуючи вищесказане, визначаємо «інноваційний потенціал вчителя» як динамічну інтегративну багатофункціональну систему, яка включає в себе низку структурних компонентів (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-творчий та результативно-оцінний), актуалізація та реалізація яких зумовлює становлення *інноваційної особистості*, якій властиві готовність до активної інноваційної педагогічної діяльності, високий рівень адаптації до змін та ініціативність, прагнення до самореалізації, саморефлексії та професійного вдосконалення впродовж життя, нестандартне мислення та здатність, виходячи за межі, відмовлятися від стереотипів та репродуктивного формату викладання, і, нарешті, усвідомлення власної ролі «агента змін», «інноватора» тощо. Варто додати, що специфіка системи не вичерпується особливостями її складових, а пов'язана передусім з характером взаємодії між її елементами. Зв'язок є тісним й органічним і зміна тих чи інших властивостей компонентів впливає на інші елементи та на систему в цілому. Наголосимо, що вищеназвані складові «інноваційного потенціалу» є педагогічним утвореннями на рівні самої особистості, розкриття та реалізація яких, з однієї сторони, залежить від самої особистості, а, з іншої, від зовнішнього системного впливу протягом всієї фахової підготовки.

Таким чином, на основі системного підходу було виявлено загальні системні властивості досліджуваного феномену, визначено якісні характеристики його окремих елементів, які складають певну інтегративну систему та зазначено

взаємозв'язок між цими відносно самостійними компонентами. Безсумнівно, сучасні методологічні концепти дають можливість системно підійти до подальшого наукового вивчення феномену. Так, перспективу подальшого дослідження вбачаємо в осмисленні та дослідженні *розвитку* інноваційного потенціалу на різних етапах, а також змін, які відбуваються з кожним з структурних компонентів досліджуваного поняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боковець О. Соціально-психологічні умови розвитку інноваційного потенціалу студентів закладу вищої технічної освіти : дис. ... д-ра філософії : 053 – Психологія. Київ, 2021. 294 с.
2. Вільш І. Інноваційні підходи до проектування сучасної системи освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ-Вінниця : Вінниця, 2002. С. 30-34
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
4. Кремень В., Луговий В., Саух П. Освіта і наука – основа інноваційного людського розвитку: пропозиції НАПН України до Стратегії людського розвитку. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. Т. 2. № 2. С. 1-5. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-14-3>
5. Козак Л. Формування інноваційного потенціалу майбутнього викладача. *Освітній простір України*. 2018. № 13. С. 54-60. DOI: <https://doi.org/10.15330/esu.13.54-60>.
6. Міляева, В. Р., Лебідь, Н. К., Бреус, Ю. В. Розвиток потенціалу особистості в умовах сучасного освітнього середовища. *Вісник Одеського національного університету. Серія " Психологія "*. 2013. Вип. 18(23). С. 53-59.